

A kritikus etikája és dilemmái Hegedüs Imre János: *Repkény a falon*, Magyar Napló Kiadó, 2016.

Hegedüs Imre János irodalomtörténész, kritikus legújabb, *Repkény a falon* című kötetében a szerző világfelfogásának, életérzéseinek, erkölcsi imperatívuszainak egy-egy fontos mozzanatát, illetve az irodalomról és az életről kialakított szemléletét izgalmas-szép esszéekben tárja fel. Engedtesse meg a *Repkény a falon* című kötet recenziójának annyi szubjektívizmus, hogy a virágos rét színeit idéző Hegedüs-szövegek tarka esszécsoportból főként azoknál az elemzéseknél időzzön el, amelyek – témakörük okán – a legközelebb állnak szívéhez, lelki alkatához.

Hosszú évek óta figyelemmel követem Árkossy István festő- és grafikusművész munkásságát. Talán azért is akadt meg először a szemem a kincses városból elszármazott művész jubileumi kiállításáról írt beszámolóban. Valósággal megölt a kíváncsiság, vajon Hegedüs Imre János milyennek látja ezt a nyitott életművet. Persze, a színhely, a Bánffy-palota (a Kolozsvári Művészeti Múzeum székhelye) barokk pompája is hatott, és természetesen maga a kincses város is, ahol hajdan stúdiumokkal telített legszebb ifjú éveinket töltöttük: az imádott Kolozsvár, ahol „ma már fehér holló a magyar szó”.

Okosan, mintegy ráhangolásként, az ünnepi alkalomhoz és a hely szelleméhez illően, Hegedüs a történelmi Kolozsvárt idéző Árkossy-festmény méltatásával kezdte a gazdag képanyag bemutatását.

Ami pedig a művész munkásságának egészét illeti, jóleső érzéssel tapasztaltam, hogy Hegedüs Imre János a művek mélyéig hatoló igényességgel közeledett a kiváló festő- és grafikusművész alkotásaihoz, amely művek, valljuk be, nem egykönnyen nyílnak meg a befogadó közönség előtt. Árkossy képeit nem elég csupán nézni, tudni kell meglátni, kihüvelyezni a belőlük felsejlő mély és gyakran bonyolult összefüggéseket, művészi-költői üzeneteket. Amelyek – olykor csupán közvetve, utalásosan, sugalmazva – felemás világunkról, ezer meg ezer manipulációnak kitett mai embertársainkhoz szólnak. Árkossy képei előtt lehetetlen gond nélkül feloldódni a boldog harmóniában, csak úgy belefeledkezni az elénk táruló sok szép látványba. A művész munkáinak nem elhanyagolha-

tó részét belengi egy alig érzékelhető, nyugtalanító balsejtelem, amely arra ösztönöz (kényszerít?) bennünket, hogy – reflektálva a látottakra – fontos kérdéseket tegyünk fel az étellel, a létezéssel, az Idővel, a mindenséggel összefüggésben álló porzemnyi magunknak.

A művész illeten világlátása, életszemlélete, illetve alkotói módszere alighanem meditatív, filozofikus alkatából fakad.

Hegedüs Imre János jó érzéssel ismerte fel Árkossy alkotói attitűdjének jelzett sajátosságait, ráirányítva figyelmünket arra, hogy a kiállított művek – azon túlmenően, hogy elsőrangúan gyönyörködtetnek – akaratlanul is mozgósítják a bennünk rejlő lényegkereső képességeket.

Amikor Oláh János *Száműzött történetek* című novellafüzérét mutatja be, Hegedüs híres példákat idéz nyomtatékul a magyar és a világirodalomból: Mikes Kelemen örök kitiltását szülőházából, Szolzsenyicin *Iván Gyenyiszovics egy napjának* ember alatti világát, Dosztojevszkij pokoljárását, Victor Hugo számkivettségét. Mindmegannyi súlyos dráma, melyek, különbözőségük ellenére, ugyanabból az amorális ideológiai szándékból fakadtak, mint az ötvenes évek padlást seprő magyar valósága, Rákosiék vészjóslóan csirázó „szép új világa”. Oláh János a kor kisembereinek gyötrelmeiről, méltóságot őrző, hősies küzdelmeiről, bukásokról, a „korbácsos kolhozosításról” ad meggyőző erejű, hiteles láttelepet. De valójában jóval többről van itt szó, mondja az irodalomtörténész, mint hogy a tisztességes magyar gazdálkodókat megfosztották földjeiktől, szerény javaiktól. A nincstelenné válás lélektani elemzése legalább annyira, ha nem még fontosabb írói feladat volt, hisz a teljes kiszolgáltatottság állapotába juttatott eszköztelen kisemberek csakis valaminő „muszáj-herkulesi” akarással, erős morális tartással voltak képesek felülemelkedni – hosszabb távon – a szörnyűséges egyéni sorshelyzeteken és a hasonlóan embertelen közösségi állapotokon. Ezt ma már – utólag – világosan látjuk.

Más földrajzi egységbe és merőben más valóságba csöppenünk Nyirő József novella-világában. Hegedüs visszapillantása, a nagy székely író oeuvre-jének újraértékelése parancsoló erejű szükség, mert – mint köztudott – csoportérdekek mentén szervezett ideológiai hadjárat, valóságos agyagba döngölés folyt (történik?) évtizedek óta ellene. Melynek során az

„ítészek” nem az írói teljesítményt értékelték, mint illeté s kellett volna, amit a jó ízlés és az irodalomtudomány törvénye megkövetelt volna, hanem ideológiai-politikai csűrös-csavarással elmarasztalták az írókat mint értéktelent.

Nyíró írói működésében (alkotói módszerében) a novella köztudottan meghatározó szerepet játszott. Egy-két kivételtől eltekintve, az író egész munkásságát székely népének szentelte. Regényeiben, novelláiban, színpadi alkotásaiban az ő mindennapjaikat, heroikus küzdelmeiket ábrázolta, magas művész szinten. Világirodalmi példák (Gabriel Garcia Márquez) igazolják, hogy ez a szemlélet nem „csigaház”, a legkevésbé sem provincializmus.

Kocsis István *A fény éjszakája. Németh László és hősei* című gondolati drámáját vizsgálva, Hegedűs elhallgatott igazságokat mond ki a magyar drámairodalom sorsáról. Mindenekelőtt a mellőzést említi, a nemzeti múlt, a nemzeti kulturális örökség semmibe vételét, illetve – ami még rosszabb – annak szándékos elhallgatását.

Mit össze nem olvas(ott) ez az ember! – csodálkozik el a recenzens az újabb és újabb elemző dolgozatokkal ismerkedve. Hegedűs olyan magabiztosan mozog az irodalom világában, mint a gazda saját birtokán. Még szembetűnőbb, hogy vizsgálódásai során (*Versközelen. Nagy Gábor: Héthatár*) ki-kirándul a mítoszok világába is, amelyektől sajnálatos módon szinte elérhetetlen messzeségbe kerültünk, pedig mennyi bölcsesség rejlik bennük!

A fiatal erdélyi író, Muszka Sándor *Székely egypercesek* című kötetéről szóló esszében ízelítőt kapunk nemzettestvéreink furfangos észjárásáról, szellemességükből, sajátos nyelvjárásukról, az olvasó rekeszizmat „működésbe hozó” nyelvi és irodalmi csemegékről, „malacságokról”. Mert szókimondó nép ám a székely: ami a szívében, az a száján is, tán még több is – a hatás érdekében. Hegedűs maga is e történelmi tájegység szülötte, alaposan ismeri is földijeit. Helyenként valósággal brillírozik.

Fölöttébb tanulságos Kántor Lajos *Golyószórásban, repülőszőnyegen* című, Lászlóffy Aladáról szóló könyvéről írott recenziója. Hegedűs itt kettős portréről beszél. Joggal, hisz sok éves barátságuk, egyazon szakmai akolba tartozásuk folytán Kántor, önként-

len, önmagáról – és az őt körülvevő kulturális, társadalmi közegről – is emlékezetes képet alkotott.

Különös véletlen: Lászlóffy a forradalom kitörésekor épp Magyarországon tartózkodott, s így ’56 „történelmi korszakhatár” volt az ő életében is – jegyzi meg Hegedűs. Majd így folytatja: megírja nagy verseit, „s ettől a pillanattól a hazatérő fiatal költő a román párthatalom titkosrendőrségének örökös nagyvadja, kiszemelt célpontja lesz”. Megkezdődtek a letartóztatások: Páskándi, Dávid Gyula, Páll Lajos, Varró János, Bodor Ádám, Palocsay Zsigmond börtönbe kerültek.

A bukaresti román diktatúra „olyan apparátust épített ki, elsősorban az erdélyi magyarság ellen, amely kegyetlenségében és rafináltságában fölért a szovjet KGB-vel. Ez volt a Securitate.”

Kántor a Lászlóffy árnyékoló eseményeket sem hallgatja el. Aki – kényszerhelyzetben – kollaboránsként „úgy jelentett, hogy dicsért”.

A kötet több mint tíz év elteltével újraközli azokat a recenziókat is, amelyek *A néma esküje* című esszeregényről, Hegedűs Imre János egyik legnagyobb munkájáról jelentek meg. A műről többen is – Csiki László, Beke György, Gazda József – mély empátiával írtak 2004-es megjelenését követően.

Hegedűs úgy tartja – mondja regényének bírálója, Gazda József –, hogy saját erkölcsi normái szerint ő „a legrettenetesebbet követte el”, amikor Ceaușescu poklából menekülve elhagyta hazáját. Cserbenhagyta népét, azt a nyáját, amelynek „pásztorolása rábízott”. Ebben persze van igazság, de szükségszerűen felvetődik az a kérdés is: cserbenhagyás-e a távozás, ha „a szülőhaza földjén nem adatik meg az író, a művész, a tudós számára tovább a cselekvés lehetősége?” Sokat lehetne – pro és kontra – töprengeni, vitatkozni erről, de milyen a túlérzékeny lélek: súlyosnak vélt büntudatában „szükségét érzi az önigazolásnak”. *A néma esküje* „korrajz is, s mint ilyen: dokumentumregény”.

Az olvasó szerencséje, hogy a *Repkény a falon* sokkal gazdagabb annál, semhogy a recenzens mindenről reflektálhatott volna. Az esszékötet gondolatgazdagsága s egyéb erényei folytán észrevétlenül lopja be magát a könyvszerető emberek szívébe.

Aniszi Kálmán